

УДК 373:37.017

Кушнір Ю.В.*

СТАВЛЕННЯ СТАРШОКЛАСНИКІВ ДО ПРОЦЕСУ НАВЧАННЯ У ШКОЛІ: РЕГІОНАЛЬНИЙ АСПЕКТ ПРОБЛЕМИ

У статті розкриваються особливості ставлення старшокласників до процесу навчання. Аналіз результатів експериментального дослідження, який представлено в цій статті показує роль та значення сучасної школи у житті та ставленні до знань у старшокласників. Дослідження за допомогою анкетування було проведено серед школярів загальноосвітніх шкіл м. Донецька. Стаття має описовий характер щодо самопочуття сучасних старшокласників під час навчання. Аналізується ставлення учнів до знань, що надаються у школі, ставлення до самої школи, вчителів, класного керівника, процесу комунікації та взагалі емоцій, які домінують у старшокласників.

Ключові слова: старший шкільний вік, процес навчання, школа.

У період розвитку незалежної та самостійної держави функції освіти і виховання виконує школа як соціальний інститут. У сучасному суспільстві, безумовно, важливу роль відіграє освітній і виховний процеси, які забезпечують процес соціалізації майбутнього громадянина. Тому метою сучасного освітнього процесу [13] має бути не тільки формування необхідних компетенцій, надання ґрунтовних знань з різних предметів, а й виховання громадянина, патріота; духовно і морально зрілої особистості, яка зможе протистояти асоціальним впливам, вправлятися з особистими проблемами, творити себе й оточуючий світ.

Одним із найважливіших засобів формування учнів старшої школи, їх адаптації в загальному життєвому просторі є навчально-виховний процес. Якісна навчальна діяльність сприяє засвоєнню минулого досвіду, його культури, знань про навколишній світ, способів пізнання соціальних цінностей, моральних традицій, норм суспільства, формуванню соціально значущих якостей, які дозволяють їм успішно здійснювати свою життєдіяльність і саморозвиток. У зв'язку з цим особливо актуальною стає проблема відпрацювання нової концепції навчання, здатної суттєво поліпшити якість засвоєння знань і вмінь, а також у майбутньому використовувати набуті знання під час навчання старшокласниками у вищих навчальних закладах.

Психологічні особливості старшокласника, їх ставлення до школи вивчалися багатьма науковцями. Серед найбільш близьких до мети нашого дослідження є роботи І. Дубровіної [16], А. Зосимовського [7], І. Кона [9], А. Мудрика [12], Р. Серьожникової [14] та ін. Вивчення внутрішніх складових особистості старшокласника, що вступає в різноманітні стосунки в шкільному середовищі, базується на досвіді дослідження психології особистості та соціальної психології (Г. Андреева [1], Л. Анциферова [2], І. Кон [9]). У контексті дослідження суттєве значення мають роботи вітчизняних і зарубіжних науковців, де обґрунтовуються психологічні особливості навчання учнів старшої школи (Л. Божович [3], Б. Волков [4], О. Скрипченко [15], Л. Долинська [15], З. Огороднійчук [15]); психологія мотивації та її компоненти (Є. Ільїн [8], О. Леонтьєв [10], С. Занюк [6], А. Маркова [11]).

Незважаючи на розмаїття підходів до навчання старшокласників, все ж таки питання, які пов'язані з організацією навчально-виховного процесу у старшокласників, вивчені недостатньо. Недостатньо дослідженою залишається проблема використання освітньо-виховного потенціалу загальноосвітньої школи у вихованні старшокласників та вплив освітнього середовища на формування особистості старшого школяра.

* © Кушнір Ю.В.*

Метою цієї статті є оцінювання ставлення учнів старших класів загальноосвітніх шкіл м. Донецька до навчального процесу.

У старшому шкільному віці відбувається систематизація отриманих знань, засвоєння теоретичних основ різних дисциплін, узагальнення знань у єдину картину світу, пізнання філософського змісту явищ. Інтерес до навчання в цьому віці, як правило, підвищується, тому що включаються мотиви самовизначення й підготовки до самостійного життя. Поступово складається нова мотиваційна структура учіння [15]. Взаємини з учителями стають більш складними і диференційованими. В образі ідеального вчителя на перше місце виходять його індивідуальні людські якості – здатність зрозуміти, сердечність. Тому Державний стандарт [5] сформовано на засадах особистісно орієнтованого і компетентнісного підходів, що зумовлює спрямованість навчально-виховного процесу на взаємодію і плідний розвиток особистості педагога та його учнів на основі рівності у спілкуванні та партнерства в навчанні.

Виходячи з мети дослідження, для оцінки сприйняття старшокласниками процесу навчання ми проаналізували дані анкетування учнів старших класів. До експериментальної вибірки було включено учнів старших класів шкіл м. Донецька. У експериментальному етапі дослідження взяли участь учні 9-х - 11-х класів. Загалом до вибірки увійшло 185 учнів – 45,6 % хлопців та 54,4 % дівчат. Опитування було вибіркоким. Нижче наведено дані, отримані в результаті використання методу опитування із застосуванням анкети, що містила питання, які стосувалися ставлення респондентів до процесу навчання взагалі.

Міцність засвоєння знань, ставлення до процесу навчання зумовлюються психологічним (зокрема емоційним) станом учнів у школі. Ставлення до знань, що надаються у школі, визначається ставленням до самої школи, що у свою чергу відображається на емоціях, з якими учень іде вранці до школи. Важливим є знання про те, як себе почувають школярі під час перебування у школі.

Згідно з отриманими даними більша частина учнів виявилася не згодною з твердженням «Я йду вранці до школи з радістю»: респондентів, що не згодні або вказали, що їм важко погодитись із цим висловлюванням, було 67,9 %. Лише третина школярів (32,1 %) вказали, що їм подобається ходити до школи. Але, будучи в школі, школярі почувають себе достатньо добре. Так, із твердженням про зазвичай хороший настрій під час перебування у школі погодилися майже 2/3 респондентів (62,9 %), у той час як незгодні з цим твердженням або не визначилися щодо ставлення до цього твердження 37,1 % опитаних учнів.

Навчальний процес – це завжди процес взаємодії учня і вчителя, тому успішність навчання та виховання школярів значною мірою залежить від особистості вчителя, який повинен володіти високими моральними якостями, ґрунтовними знаннями, педагогічними технологіями, здатністю отримувати додаткові знання, необхідні для практичної діяльності (орієнтири).

Отримані дані у процесі опитування старшокласників свідчать про те, що однією з ключових осіб, яка найбільше впливає на стан учня у школі та його ставлення до школи, однокласників, процесу навчання, є класний керівник. Тому важливо знати, як учні сприймають свого класного керівника, якими є стосунки між ними.

Так, переважна більшість респондентів (85,9 %) погоджуються з тим, що в них хороший класний керівник. Звертає на себе увагу те, що варіанти «згоден» та «повністю згоден» обрала приблизно рівна кількість опитаних учнів. Не погоджується чи вагається лише кожен 10 респондент. Крім того, що більшість учнів, які взяли участь у дослідженні, дійсно задоволені своїми класними керівниками, не можна виключити те, що на відповіді респондентів вплинула ситуація опитування та відбулося зміщення

відповідей під впливом ефекту соціального схвалення (соціальної бажаності). Тому достовірність відповідей саме на це питання вимагає додаткової перевірки для надійних висновків.

У ході опитування важливо було визначити, які джерела інформації визначаються старшокласниками як надійні, як ті джерела, яким можна довіряти. Найбільше довіру до інформації, що надається, визначає довіра до того, хто цю інформацію надає. Для учнів старших класів одним з основних джерел інформації з різноманітних питань є шкільні вчителі. Тому важливим є визначення ставлення учнів до своїх вчителів.

Таким чином, приблизно кожний третій опитаний школяр згоден із тим, що до їх учителів можна звернутися за порадою (таких виявилось 64,4 %). На відміну від попереднього питання, яким оцінювалося ставлення до класного керівника, відповіді щодо оцінки шкільних вчителів взагалі показали, що повністю згодних із цим твердженням значно менше, ніж тих, хто обрав відповідь «згоден». Серед учнів старших класів, що взяли участь у дослідженні, таких, хто не згодний з тим, що до їхніх шкільних вчителів можна звернутися за порадою, виявилось 28,1 %. Такі результати дозволяють зробити висновок, що серед учнів виявляється значний рівень довіри до своїх шкільних учителів.

Можливість звернутися до шкільних учителів за порадою тісно пов'язана, як правило, з наявністю в учнів улюбленого вчителя. Це пояснюється тим, що саме до улюбленого вчителя найчастіше учні звертаються за порадою, а наявність учителя, якому учень довіряє, є обов'язковою умовою його рішення звернутися з питанням чи за порадою до цієї людини.

Отже, розподіл відповідей на це питання є схожим на відповіді на попереднє питання. Так само переважна більшість опитаних учнів ствердно відповідають на питання щодо наявності улюбленого вчителя. Таких учнів під час тестового опитування було 76,7 % школярів.

Однією з важливих характеристик особистих характеристик старшого шкільного віку є процес комунікації у середовищі школярів під час перебування у школі. Тому важливим є питання щодо можливості вільно висловлюватися та обмінюватися думками у загальноосвітньому закладі. Це відбивається зокрема на сприйнятті нової інформації, думок, відмінних від власних, а також на ступені лібералізму у ставленні до вироблення нових норм взаємодії, зокрема у спілкуванні між учнем і вчителем.

За результатами нашого дослідження, більше двох третин опитаних школярів (понад 70 %) згодні з тим, що можуть вільно висловлювати свої думки у класі та взагалі у школі. Лише близько 30 % респондентів не вважають, що можуть вільно висловлювати свої думки. Розглянуті дані свідчать про досить толерантну та відкриту взаємодію учнів старших класів у загальноосвітньому закладі. Це має сприяти більш толерантному та терплячому ставленню учнів до нових думок, думок, які відрізняються від їх власних.

Навчальна діяльність для учнів старших класів є засобом реалізації життєвих планів, тому вона спрямована на систематизацію індивідуального досвіду шляхом його розширення і поповнення. У цьому віці навчальна інформація може бути осмислена самостійно, і учні здатні самостійно вибирати форми отримання інформації. Тому, на наш погляд, значущим чинником того, як учень ставиться до навчального процесу, є те, чи вважає він, що навчання сприяє розвитку його здібностей та приносить йому користь.

Як свідчать отримані в ході дослідження дані, лише близько половини учнів вважають, що в їх школі створено умови для розвитку здібностей. Таких учнів під час опитування виявилось 48,3 % серед усіх респондентів. Лише близько половини школярів старших класів згодні з тим, що умови для розвитку їх здібностей у школі

створені. Відповідно інша половина респондентів вважають, що умови, які створено в їх школі, не сприяють розвитку здібностей учнів. Ця обставина може справляти значний демотивуючий вплив на учнів і негативно відбиватися на успішності їхнього навчання.

Важливим суб'єктивним фактором, що зумовлює позитивне ставлення до процесу навчання та певне самопочуття учня у школі, є наявність у програмі предметів, які йому подобаються. За даними нашого дослідження, в переважній більшості опитаних учнів улюблені шкільні предмети існують. Про наявність таких предметів у ході дослідження заявили майже $\frac{3}{4}$ учнів (73,3 %).

Самостійність мислення у старшокласника є важливою потребою у процесі особистісного росту. Тому важливо визначити присутність таких чинників у процесі навчання у школі, чинників, які впливають на розвиток самостійності мислення молодої людини, її здатність приймати відповідальні рішення. Тому питання про те, чи виховує школа в учня відповідні риси, на наш погляд є важливим. Про такий бік навчання у школі ми дізнавалися також з суб'єктивних оцінок школярів, отриманих під час їх відповідей на питання анкети. Так, респонденти переважно погодилися з тим, що школа готує до самостійного життя. Загалом погодилися з таким твердженням дещо більше половини опитаних учнів (51,7 %). Тобто респонденти поділилися за відповідями на це питання майже порівну, з чого маємо зробити висновок, що переконливих аргументів щодо цього боку навчання дотепер у навчальному процесі недостатньо. Старшокласники, дійсно, відповідальніше і планомірно займаються самовихованням волі і характеру, але вони все ж таки потребують допомоги з боку дорослих, і в першу чергу – вчителів, класних керівників.

Ще одним непрямим показником ставлення учнів до школи та процесу навчання є стан школярів у ситуації, коли вони тривалий час не ходять до школи (зокрема на канікулах). Якщо школяр сумує за школою, то очевидним є те, що йому в школі комфортно, цікаво, процес навчання викликає переважно позитивні емоції. І навпаки – якщо учень радіє можливості не ходити до школи, то це свідчить про некомфортність для нього перебування у школі, негативне ставлення до процесу навчання. Такі почуття та ставлення до школи перетворюються на відповідне ставлення учнів до інформації, яку вони отримують в процесі навчання.

За даними опитування, лише близько третини респондентів ствердно відповіли на питання щодо того, чи сумували вони за школою на літніх канікулах. При опитуванні таких виявилось 28,2 %. Ці факти свідчать про те, що швидше за все опитані учні досить негативно ставляться до школи та навчального процесу.

Таким чином, той факт, що значна частина школярів старших класів йдуть до школи з поганими емоціями, вимагає проведення роботи з покращення ставлення учнів до школи та процесу навчання. Але, незважаючи на те, в цілому в учнів є значний рівень довіри до своїх шкільних вчителів, старшокласники мають улюблені предмети, вважають, що частково школа формує самостійність мислення та відповідальність за свої вчинки. Наше дослідження вказує на важливе місце та роль школи у формуванні особистості учня, набутті необхідних знань. Навчальна діяльність старшокласників висуває набагато вищі вимоги до їх розумової активності і самостійності ніж в іншому шкільному віці. Тому взагалі слід більш ретельно вивчати чинники, які впливають на ставлення учнів до процесу навчання порівняно з віковим етапом розвитку дитини, та своєчасно використовувати у практиці більш ефективні методи навчання та спілкування.

У наступних дослідженнях необхідно проаналізувати не тільки наявний стан проблеми, але й пояснити причини такого ставлення до школи, вчителів, навчальних

занять. Крім того необхідні розробки педагогічного забезпечення, які будуть сприяти більш особисто зорієнтованому навчальному процесу.

Литература:

1. Андреева Г. М. Социальная психология / Г. М. Андреева. – М. : Аспект Пресс, 1999. – 375 с.
2. Анцыферова Л. И. К психологии личности как развивающейся системы / Л. И. Анцыферова // Психология формирования и развития личности / [под ред. Л. И. Анцыферовой]. – М., 1981. – С. 3-19.
3. Божович Л. И. Проблемы формирования личности / Л. И. Божович ; [под редакцией Д. И. Фельдштейна]. – М. : Издательство «Институт практической психологии», Воронеж : НПО «МОДЭК», 1997. – 352 с.
4. Волков Б. С. Психология ранней юности / Б. С. Волков. – М. : «Сфера», 2001. – 396 с.
5. Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти [Електронний ресурс] // Постанова Кабінету Міністрів України від 23 листопада 2011 р. № 1392). – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1392-2011-%D0%BF>.
6. Занюк С. С. Психологія мотивації : [навч. посіб.] / С. С. Занюк. – К. : Либідь, 2002. – 304 с.
7. Зосимовский А. В. Интернационализация высшего образования в современном мире / А. В. Зосимовский // Педагогика. – 2004. – № 3. – С. 83.
8. Ильин Е. П. Мотивация и мотивы / Е. П. Ильин. – СПб., 2003. – 512 с.
9. Кон И. С. Психология ранней юности : [кн. для учителя] / И. С. Кон. – М. : Просвещение, 1989. – 256 с.
10. Леонтьев А. А. Психология общения / А. Леонтьев ; 4-е изд. – М. : Смысл, 2007. – 368 с.
11. Маркова А. К. Формирование мотивации учения / А. К. Маркова, Т. А. Матис, А. Б. Орлов. – М. : Просвещение, 1993. – 193 с.
12. Мудрик А. В. Общение школьников / А. В. Мудрик. – М. : Знание, 1987. – 80 с.
13. Основні орієнтири виховання учнів 1-11 класів загальноосвітніх навчальних закладів України / Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України ; Наказ від 31.10.2011 року № 1243 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://osvita.ua/legislation/Ser_osv/24565.
14. Серёжникова Р. К. Особенности процесса социализации школьников и условия повышения его эффективности / Р. К. Серёжникова // Наукові праці Донецького національного технічного університету. Серія: Педагогіка, психологія і соціологія. – Випуск 7 (167). – Донецьк, 2010. – С. 229-236.
15. Скрипченко О. В. Вікова та педагогічна психологія : [навч. посіб.] / [О. В. Скрипченко, Л. В. Долинська, З. В. Огороднійчук та ін.]. – К. : Каравела, 2012. – 400 с.
16. Формирование личности старшеклассников / [под ред. И. В. Дубровиной]. – М. : Педагогика, 1989. – 181 с.

Кушнир Ю.В.

ОТНОШЕНИЕ СТАРШЕКЛАССНИКОВ К ПРОЦЕССУ ОБУЧЕНИЯ В ШКОЛЕ:
РЕГИОНАЛЬНЫЙ АСПЕКТ ПРОБЛЕМЫ

В статье рассматриваются особенности восприятия современными старшеклассниками учебного процесса. Предлагаемый анализ результатов экспериментального исследования, представленный в данной статье, показывает роль и значение современной школы в жизни подрастающего поколения. Данное исследование было осуществлено методом анкетирования среди школьников общеобразовательных школ г. Донецка. Статья описывает вопросы, касающиеся самочувствия современных старшеклассников в процессе обучения в школе. В статье анализируется отношение учащихся к знаниям, получаемым в школе, характеризуется эмоциональное отношение к самой школе, учителям, классному руководителю.

Ключевые слова: старший школьный возраст, процесс обучения, школа.

Kushnir Y.V.

SENIOR PUPILS' ATTITUDES TO LEARNING PROCESS IN SCHOOL:
REGIONAL ASPECT OF THE PROBLEM

In the article the peculiarities of senior pupils' attitudes to learning process are disclosed. The analysis of the experimental research which is presented in this paper illustrates the role and importance of the modern school in the life of the younger generation. This research using questionnaires was conducted among pupils of secondary schools in Donetsk. These facts suggested that, most likely, interviewed pupils showed rather negative attitudes towards school and learning process. The article has descriptive questions about the senior pupils' state of health during their studies. The pupils' attitudes to the knowledge provided by the school are analyzed in the article, attitudes to the school, the teachers, the class teacher, the communication process and all the emotions that dominate the senior pupils are defined. The fact that the majority of the senior pupils go to school with bad emotions requires effort to improve pupils attitudes to school and learning. Despite the fact that in general the pupils have a significant level of confidence in their school teachers, seniors have favorite subjects and believe that the school forms part of independent thinking and responsibility for their actions. This research points to a very important role of schools in forming pupils' personality, acquiring the necessary knowledge. Educational activities of seniors make much higher demands on their mental activities and autonomy than in other school years. Therefore, in general, should be more carefully examine the factors that influence on the pupils' attitudes to learning process due to age stage of development of the child and use more effective methods of teaching and communication in the practice.

Key words: senior school age, learning, school.

УДК 37.091.2:379.835

Моїсєєв С.О.*

**КОЛЕКТИВ ЯК ПРОВІДНИЙ ЗАСІБ МОРАЛЬНОГО РОЗВИТКУ ДІТЕЙ
В ОЗДОРОВЧИХ ТАБОРАХ УКРАЇНИ**

У статті розкривається значення та сутність морального виховання як провідного напрямку розвитку сучасної людини. Дається характеристика суттєвих ознак сучасного дитячого оздоровчого табору. Висвітлюються основні етапи розвитку дитячого колективу в оздоровчому таборі, які характеризуються знайомством підростаючого покоління з новим природним, соціальним та культурним середовищем; розподілом ролей та боротьбою за лідерство у тимчасовому колективі; наповненням життя загону новими суспільно значущими цінностями та смислами; функціонуванням дитячого загону як самостійного та відповідального колективу, що здатний і гарно відпочити, і допомогти іншим, і створити можливості для творчої самореалізації своїх членів; розлучення з вірою в майбутнє.

Ключові слова: духовно-моральна криза, моральне виховання, ознаки сучасного дитячого оздоровчого табору, етапи розвитку тимчасового дитячого колективу.

Сьогодні на загальнодержавному рівні визнається, що стан духовно-морального розвитку українського суспільства викликає занепокоєння. Зокрема у Державній програмі «Основні орієнтири виховання учнів 1-11 класів загальноосвітніх навчальних закладів» зазначається, що «Корозія усталених духовних цінностей є наслідком прагматизації життя, пропаганди насилля, нехтування правових, моральних, соціальних норм і за своїми масштабами становить глобальну соціальну проблему... Знецінюється одвічне: любов, сім'я, культурні цінності; гіпертрофується матеріальне та культивуються особисті потреби і задоволення» [10, с. 3].

* © Моїсєєв С.О.*